KİTAP DEĞERLENDİRMESİ: KAYIP KENTTEN MANEVİ VATANA

AVİM

Kayıp Kentten Manevi Vatana – Ermeni tarihine toplu bir bakış denemesi

Yazar: Boğos Levon Zekiyan

Basım: Aras Yayıncılık, İstanbul, 2018

ISBN: 9786052100165

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 255

İstanbul Ermeni Katolik Kilisesi Başepiskoposu (Türkiyenin Katolik Ermeni cemaatinin ruhani önderi) Profesör Boğos Levon Zekiyan tarafından kaleme alınan *Kayıp Kentten Manevi Vatana* başlıklı kitap geçtiğimiz aylarda Aras Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır. Kitabın yazarı Zekiyan, Başepiskoposluk görevi dışında aynı zamanda Venedik Mıkhitarist Tarikatı Yüksek Temsilcisi olarak görev yapmakta ve ünlü bir Ermenelog, filozof ve ilahiyatçı olarak tanınmaktadır.

Bu kitapta Zekiyan, felsefe ve ilahiyata odaklanan akademik kariyerinde yaptığı araştırmalar ve din görevlisi olarak elde ettiği birikimlerden yola çıkarak; Ermenilerin kökenlerine, kimliklerine ve düşünce dünyalarına ışık tutmakta, Venedikin Ermeniler için olan özel önemine vurgu yapmakta ve son olarak Türk-Ermeni ilişkilerini etkileyen bazı unsurlara değinmektedir. Kitabın başında yayıncının da belirtmiş olduğu gibi, bu kitap esasen Zekiyanın 1981-1996 yılları arasında kaleme aldığı bir takım makalelerin derlemesi olan *LArmenia e gli armeni Polis lacerata e patria spirituale: la sfida una sopravvivenza* başlıklı İtalyanca dilindeki kitabının gözden geçirilmiş bir çevirisidir (bazı bölümler çıkarılmış, bir bölüm ise eklenmiştir).

Zekiyan kitabında Ermenilerin tarihinin yaklaşık olarak 2500 yıl öncesine kadar dayandığını belirtmekte ve Ermenilerin ortaya çıktığı ve tarih boyunca yaşadığı topraklar anlamında bir Ermenistan tasviri yapmaktadır. Ermeni tarihini anlatan diğer pek çok yazar gibi Zekiyan da tarihte bazı istisnalar dışında Ermenilerin -bağımsızlıkları için gösterdikleri tüm çabalara rağmen- sürekli olarak kendilerinden büyük olan siyasi oluşumların (Bizans, Pers, Osmanlı, Rus vs.) çekişmeleri arasında kaldıklarını ve onların etki alanına girdiklerini

belirtmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen Ermeniler nihayetinde kimlikleri için kilit önem taşıyan Ermenice dilini ve milli dinleri olan Hristiyanlıklarını muhafaza etmeyi başarmışlardır.

Zekiyan, Ermenilerin yaşadıkları çetin coğrafya ve tarihte edindikleri tecrübeler çerçevesinde bir takım belirgin özellikler edindiklerini ifade etmektedir. Zekiyana göre Ermenileri tanımlayan özellikler arasında şunlar bulunmaktadır: hem bireysel hem de kolektif girişimcilik, maceraperestlik, yılmazlık, hızlı ve atik tepki verebilme, asabi ruhluluk ve uzlaşmaya karşı duyulan neredeyse irsi tiksinti.

Zekiyanın dikkat çektiği Ermenilerin girişimcilik, maceraperestlik ve yılmazlık özellikleri, Ermenilerin dünyanın çeşitli yerlerine yayılmasında muhtemelen kilit rol oynamıştır. Tüccarlığa ve zanaatkârlığa yatkınlıklarıyla bilinen Ermeniler, daha yüzyıllar öncesinden bilinen dünyanın çeşitli önemli ticaret ve siyasi merkezlerinde irili ufaklı topluluklar kurmuşlar, buraların yerli halklarıyla etkin bir şekilde etkileşime geçmişler ve onlarla uyum sağlamışlardır.

Zekiyana göre Ermenilerin yabancı topraklarda oluşturdukları kolonilerin en önemlilerinden bir tanesi Venediktekidir. Zekiyana göre Venedik tarih boyunca Ermenilerin en önemli kültür ve ticaret merkezlerinden bir tanesi olmuş ve Ermenilerin Batı toplumları ile iyi bir şekilde tanışmasını ve kaynaşmasına imkan sağlamıştır. Tarihin ilk Ermeni matbaasının Venedikte kurulmuş olması da okuyuculara hatırlatılması gereken bir husustur. Zekiyanın yüksek temsilciliğini üstlendiği Mıkhitarist Tarikatı da Venedikte bulunmaktadır. Katolik Hristiyanlığa adanmış dini bir örgütlenme olsa da, Mıkhitarist Tarikatı tarih boyunca her mezhepten Ermeni için çok önemli bir kültür ve öğrenim merkezi görevi görmüş ve Ermeni milliyetçiliğinin pekiştirilmesine de vesile olmuştur.

Zekiyan, Ermenilerin yüzyıllar içerisinden edindikleri birikimlerinden ve karşılaştıkları durumlar ve koşullardan yola çıkarak, birçok kavramı okuyucuya sunmakta ve bu kavramları (kitabın birçok bölümüne yayarak) tartışmaktadır. Bu kavramlara örnek olarak şunlar sıralanabilir: göç, entegrasyon (uyum sağlama), asimilasyon, diaspora, getto, koloni, kozmopolitinizm, kimlik, kültür, dünya görüşü/hayat anlayışı, devlet, ekümenizm (ekümeniklik). Bu tartışmalarla Zekiyan aslında okuyucuyu (bireyi) toplumla, devletle ve dünyayla olan ilişkisini sorgulamaya itmektedir.

Zekiyan kitabında Türk-Ermeni ilişkilerini etkileyen unsurlara da değinmiştir. Zekiyan 1915 olaylarının bir soykırım olduğunu kabul ederek bir anlatım ortaya koymakla beraber, bu soykırım söylemini kitabının temel dayanağı haline getirmemiştir. Ancak yine de yazar, 1915 olaylarıyla ilgili soykırım söyleminin basmakalıp, nesnel unsurlarına yer vermektedir. Zekiyanın bu konuda Vatikan arşivlerinde bulunduğundan kuşku duyulmayan yüzyıllara ait tarihi belgelere hiç yer vermeyerek, yöneticisi olduğu Mıkhitarist Tarikatının Ermeni milliyetçiliğini ön plana çıkaran söylemini benimsemesi belki şaşırtıcı değildir. Ancak böyle bir söylem benimseyerek kendisini, kendisinden beklenen objektiflikten uzaklaştırmıştır.

Kitapta örnek olarak Ermeni sevk ve iskanının önceden tasarlanmış bir imha planının parçası olduğundan bahsedilmekte ve Avrupa Parlamentosunun 18 Haziran 1987de aldığı soykırım kararına, sanki bu kararın bir geçerliliği veya bağlayıcılığı varmış gibi atıf

yapılmaktadır. Zekiyan aynı zamanda diğer pek çok Ermeni yazarın kaçınmış olduğu, silahlı devrimci Ermeni çetelerin 1915 öncesinde, sırasında ve sonrasında gerçekleştirmiş oldukları büyük çaplı şiddet eylemlerinden ve bu şiddetin Osmanlı İmparatorluğu için yarattığı yıkıcı güvensizlik sorunundan da bahsetmeyi göz ardı etmiştir.

Bununla beraber Zekiyan kitabında soykırım söylemi bağlamında dikkat çekici bir konuya değinmektedir. Zekiyan, İttihat ve Terakki mensuplarının eğitimli, kültürlü, yaşam kaidelerini bilen, ☀ [yol yordam ve görgü] sahibi kişiler olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda Zekiyan, bu kişilerin nasıl olur da amansız bir facianın (1915 olaylarına ve Sevk ve İskana atıf yapılmaktadır) failleri olabileceğini sorgulamıştır. Kitabının diğer kısımlarındaki anlattıklarını da göz önüne alırsak; Zekiyanın görüşüne göre soykırımcı yaklaşım Osmanlı İmparatorluğunun kültüründen veya onun Millet Sisteminden ortaya çıkmamış, İttihat ve Terakki mensuplarının Batılı ülkelerden yayılmakta olan ulus-devlet kavramı bağlantılı yaklaşımlardan etkilenmesinden ortaya çıkmıştır. Hatta yazara göre Osmanlı İmparatorluğunun Millet Sisteminden günümüz için çıkarılabilecek bir takım olumlu dersler de vardır.

Zekiyan Türk-Ermeni ilişkilerini derinden etkileyen travmaya dayalı algılara da yer vermiştir. Yazar Ermenileri etkileyen iki travmatik algıdan bahsetmektedir: 1) Ermeniler, Türklerin her birini (soykırımı gerçekleştirdiği iddia edilen) İttihat ve Terakki mensupları gibi görmekten kendilerini alıkoyamamaktadır, 2) Ermeniler, Türklere karşı derin bir korku beslemekte ve onlara güvenmenin saflıktan ziyade bönlük olduğu algısından kurtulamamaktadır. Yazar Türkler için de iki travmatik algıdan bahsetmektedir: 1) Türkiyeye karşı uluslararası bir komplonun olduğuna dair güçlü bir toplumsal kanı (diğer bir deyişle Sevr Sendromu) ve Ermenilerin ve Ermeni sorunun bu çerçevede istismar edilmesinden duyulan endişe, 2) Osmanlı döneminde millet-i sadıka olan, her şeyi elde etmiş Ermenilerin yine de Türklere ihanet etmesi, yani Ermenilerin nankörlüğü ya da kadirbilmezliği algısı. Zekiyan, Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi için bu tür travmatik algıların aşılması gerektiği kanaatindedir.

Zekiyanın bazı konulardaki fikirlerine katılmamız (özellikle de 1915 olaylarıyla ilgili) mümkün olmasa da, yazarın hazırladığı bu kitap Ermeniler ve Ermenilik hakkında ilginç bilgiler içermektedir. Ermenilerin tarihi, kimliği ve kültürü hakkında bir giriş niteliğinde bilgi edinmek isteyenler veyahut Ermeni kökenli olup da kendi kökeni hakkında önemli tespitlerde bulunan bir eser okumak isteyenler için bu kitap önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "KİTAP DEĞERLENDİRMESİ: KAYIP KENTTEN MANEVİ VATANA." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2018 / 55. Haziran 28. Erişim Ekim 31, 2026.

https://avimbulten.org/tr/Yorum/KITAP-DEGERLENDIRMESI-KAYIP-KENTTEN-MANEVI-VATANA

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır